

prispevku s primerjalno analizo pečatov obravnava značilnosti kovanja Celjskih in odgovarja na stare očitke o ponarejevanju. Zaradi majhnega števila ohranjenih novcev na koncu zapiše, da so bili verjetno podvrženi namenskemu izbrisu spomina (*damnatio memoriae*), ki so ga izpeljali njihovi večni tekmeči Habsburžani.

Irena Lazar objavlja raznoliko in zanimivo zapuščino srednjeveškega stekla iz Celja (*Srednjeveško steklo iz Celja / Medieval Glass from Celje*). Kvalitetni stekleni izdelki so bili del materialne kulture Celjanov že od konca 14. stoletja dalje, med njimi pa posebej izstopajo izdelki iz severnoitalijanskih delavnic, kelih z naslikanim grbom, ki je bil verjetno izdelan po naročilu bogatega posameznika, ter slikani okni iz cerkvice na Dreveniku.

Rezultati večletnih arheoloških raziskav na dvorišču Knežjega dvora v Celju pa so prvič strnjeno prikazani v članku Roberta Krempuša (*Arheološke raziskave Knežjega dvora v Celju / Archäologische Forschungen im Fürstenhof in Celje*). Poleg bogatih arheoloških ostalin iz rimske dobe avtor natančno predstavlja posamične faze v razvoju gradu in jih nazorno prikaže s tlorisi in tudi v rekonstrukciji.

Velik del monografije je namenjen katalogu gradiva z različnih najdišč v Celju. Le-ta so za uvod opisana v članku Irene Lazar (*Arheološke raziskave srednjega in novega veka v Celju / Archaeological Research of the Medieval and Modern Age in Celje*) in dopolnjena s karto ter pregledom dosedanjih objav. Katalog kovinskih najdb so pripravili Fabrizio Bressan, Mitja Guštin in Bojana Komplet, keramiko pa Mitja Guštin, Mirjam Jezeršek in Nataša Prošek. Risbe gradiva so izdelale Katarina Batagelj, Andreja Izlakar in Jerneja Kobe. Tisk sta omogočila Center za srednjeveške in novoveške študije Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in Mestna občina Celje.

Knjiga je izšla ob 550-letnici mestnih pravic Celja (1451-2001) in peti obletnici delovanja Izpostave v Celju. Monografija *Srednjeveško Celje* je večjezična, saj je njen namen približati srednjeveško zapuščino Celja in Slovenije tudi strokovni javnosti v Evropi. Skupaj s publikacijami o družini Celjskih postavlja Celje med tista redka mesta, ki imajo svojo srednjeveško dediščino zbrano in objavljeno v bogatih monografijah.

Irena Lazar

KO PONOVRNO PRITEGNE TUDI POLITIČNA ZGODOVINA

Andrej Rahten. *Slovenska Ljudska Stranka v beograjski skupščini: Jugoslovanski klub v parlamentarnem življenju Kraljevine SHS 1919-1929*. Založba ZRC. Ljubljana 2002. 168 strani.

Morda se bo komu naslov pričujočega poročila zdel nekoliko neobičajen, vendar se mi zdi, da po desetletju, ko si velik del bralstva še vedno ni popolnoma opomogel od prevelikih odmerkov politične zgodovine iz časov rajne države, velja posebej opozoriti na knjigo, ki jo v historiografiji, pogosto zaznamovani s suhoparnostjo (predvsem so v njej »manjkali« ljudje) in posledično manjšo privlačnostjo za bralce, poleg visoke znanstvene ravni odlikuje tudi zelo dobra berljivost. Predvsem vzpon in uveljavitev t.i. zgodovine »malih ljudi« v preteklih letih navaja na misel, da so se bralci očitno že preobjedli kongresov, plenumov in podobnih »zgodovinskih« (in nena zadnje *predvsem* političnih) dogodkov, zato se tovrstnemu zgodovinopisju obetajo boljši časi.

S študijo, ki jo kronološko zamejita razpad habsburške monarhije na eni in razglasitev diktature v Kraljevini SHS na drugi strani, Andrej Rahten bralcu namreč spretno in privlačno omogoči vpogled v desetletje delovanja na jugoslovanskem političnem prizorišču (in v njegovem zakulisju) tedaj najmočnejše politične sile na Slovenskem, Slovenske ljudske stranke. Seveda ne spregleda tudi njene vloge v Jugoslovanskem klubu. Čeprav se monografija opira na nekatera standardna dela o obravnavanem obdobju, jo kljub sintetičnemu zaobjemu precej burnega in dogodkov polnega desetletja še vedno oblikujejo in ji dajejo ton predvsem številni navedki iz časopisja, avtobiografskih zapisov in zapisnikov skupščinskih zasedanj. Takó avtor ob upoštevanju vseh političnih taborov najprej omogoči akterjem samim, da - gledano s historične perspektive - poustvarijo tok dogodkov; na ta način si skozi njihove lastne besede in poteze bralec ustvari tudi podobno ljudi, ki so omenjeni tok usmerjali.

Slovenska Ljudska stranka v beograjski skupščini sicer predstavlja tretjo v nizu obsežnejših študij, ki so nastale v okviru avtorjevega sistematičnega preučevanja te stranke. V prvi monografiji,

Slovenska ljudska stranka v dunajskem parlamentu: Slovenska parlamentarna politika v habsburški monarhiji 1897-1914, je osvetljeno obdobje pred prvo svetovno vojno, medtem ko je v svoji doktorski disertaciji o enem vodilnih slovenskih politikov, dr. Janku Brejcu, Rahten predstavil delovanje stranke v medvojnem času do razpada Avstro-Ogrske, ki obenem predstavlja izhodiščno točko njegove najnovejše monografije.

Znano je, da so si v mesecih pred koncem vojne in v tistih, ki so sledili, dogodki, ki so se še kakšno leto pred tem zdeli precej malo verjetni, po znamenitih besedah Antona Korošca cesarju Karlu: »Majestät, es ist zu spät«, naenkrat začeli slediti z veliko hitrostjo. Osrednja oblast A-O je razpad(a)la, v Zagrebu pa je že zaživelo Narodno veče SHS, ki se je odločilo rešitev slovenskega in hrvaškega nacionalnega vprašanja poiskati izven habsburške monarhije, o čemer je pričalo tudi pospešeno oblikovanje novih začasnih državnih institucij na vseh ravneh. V Ljubljani je koordinacijo prevzela deželna vlada, ki je odločitev Slovencev, da pretrgajo povezave s staro državo, skušala prikazati kot nekaj samoumevnega. Podobo včasih navidezno idilične politične enotnosti pa nekoliko »pokvarijo« nekatera intimna razmišljanja, ki jih prinaša prvo poglavje Rahtenove knjige. Iz razmišljanj nekaterih vodilnih članov stranke je namreč razvidna precejšnja negotovost in zaskrbljenost glede prihodnosti takrat še Vseslovenske ljudske stranke, posebej zato, ker je vedno realnejše postajalo združevanje s Kraljevino Srbijo, ki je za večino bila precejšnja neznanka. Njihovi strahovi so se kmalu tudi dejansko izkazali kot upravičeni, saj so že ob pogajanjih za vstop v novo državo in ob podpisovanju ženevske konvencije imeli priložnost spoznati del bogatega repertoarja politične pretkanosti, lisičenja in praznih obljub srbskih državnikov z Nikolo Pašićem na čelu.

Čeprav so ob nastanku nove države pogoltnili kar nekaj grenkih, so slovenski poslanci različnih političnih prepričanj v beograjskem začasnem narodnem predstavništvu v prvih mesecih pokazali precej enotnosti, predvsem zato, ker so se dobro zavedali negotovega položaja okrog bodočih slovenskih meja. Kljub temu da je bil načelnik VLS Korošec v tem času v vladi, so bili poslanci VLS-a skupaj s slovenskimi liberalci zelo kritični do njene neodločne zunanje politike, ki je kazala precejšnjo brezbriznost do vprašanj meje z Avstrijo in Italijo na severu. Vedno bolj je postajalo jasno, da je bil predvsem srbski del preveč zapo-

slen s centralizacijo države, kar je bil eden od razlogov, da je Korošec po zgledu dunajskega parlamenta s hrvaško HPS ustanovil Jugoslovanski klub, ki se je počasi profiliral predvsem kot opozicija tovrstnim načrtom. Zunanjepolitični neuspehi pa so bili kljub temu vedno bolj boleči; neuspešen je bil izid plebiscita na Koroškem, nato je bila izgubljena še Primorska. Ob takšnem razvoju dogodkov so kmalu ponovno izbruhnili stari spori in obtoževanja med liberalnim in katoliškim taborom, o čemer pričajo izjemno ostri besedni dvoboji iz parlamenta, končni račun pa so kmalu izstavili volivci: volilni rezultat VLS (od aprila 1920 SLS) je s predvojnih 87 padel na 37 odstotkov glasov.

Po Koroševem odhodu iz vrst vlade se je za SLS začelo zahtevno opozicijsko obdobje, saj so številčno oslabljeni zastavili na eni strani odločen boj proti nameri srbskih politikov, da sprejmejo centralistično ustavo, na drugi strani pa si je stranka želela povrniti izgubljeno zaupanje slovenskih volivcev. Nastopi njenih poslancev so postajali še bolj odločni, tako da SLS v Beogradu s Korošcem še zdaleč ni bila »one-man band«, marveč so se v njenih vrstah v Gostinčarju, Brodarju, Hohnjecu in drugih poslancih skrivali imenitni govorniki, ki so si znali prislužiti »ploskanje na levici in desnici«. Navkljub neuspehu pri sprejemanju t.i. Vidovdanske ustave in neugodnemu razmerju sil v skupščini pa je Jugoslovanski klub, znotraj katerega je še vedno delovala SLS, vztrajal pri trdi opozicijski politiki in odločnih poskusih za revizijo ustavne listine. Z zelo načelno držo so uspeli ponovno pridobiti naklonjenost volivcev, saj se je krivulja volilnega rezultata že na volitvah 1923 spet dvignila na zavirljivih 80 odstotkov.

Stranka je nato delovala v opoziciji v okviru Federalističnega bloka, kjer se je ob nerešenih nacionalnih vprašanjih osredinila predvsem na zunanjo politiko, čemur je v knjigi posvečeno posebno poglavje. Razlogov za takšno ravnanje SLS je bilo več, med pomembnejšimi pa je bilo dejstvo, da so bile zunanje zadeve skorajda izključno srbska domena, na drugi strani pa se je opoziciji serija ponesrečenih zunanjepolitičnih potez (predvsem z Italijo) ponujala kot zelo hvaležna tema za stalne napade na vlado. Zanimiv je tudi podatek, da je ob do Rusije sicer zelo zadržani uradni politiki bila (katoliška) SLS tista, ki je predlagala navezavo diplomatskih odnosov in sodelovanje s to državo, eden njenih poslancev pa se je navduševal celo nad idejo ruske »misije protektorata nad slovanskimi deželami in njih pravica-

mi«. Kot že tolikokrat prej pa pri vladi pravega posluha za njihove predloge ni bilo, zato ne prese- neča, da je SLS skušala najti alternativne poti udeleževanja v zunanji politiki, kar so udeležili v vključitvijo v panevropsko gibanje.

Navkljub številnim manevrom, s katerimi je Nikola Pašić od nastanka države spretno speljal vo- do na srbski politični mlin, pa se je tudi njegova politika morala nekje zatakni. Pomembno vlogo pri tem je igrala SLS, ki ji je 1924 dokončno prekipe- lo ob vztrajni centralizaciji države, zato je postavila nedvoumno zahtevo po »fundamentalni reorgani- zaciji na avtonomistični bazi«. V Opozicijski blok ji je uspelo privabiti še nekaj strank, ki so skupaj pri- silile kralja, da je moral sestaviti novo vlado, v kate- ri je sodelovala tudi SLS. Pravih razlogov za veselje pa ni bilo, saj je bila kmalu razpuščena skupščina, po volitvah, ki so sledile, pa se je po nekaj mesecih zgodil velik preobrat, ko se je do tedaj izrazito pro- tisrbska opozicijska Radićeva Hrvatska republi- kanska seljačka stranka odločila, da vstopi v vlado s Pašićem, kar je Korošec označil za »sramotno ka- pitulacijo«. SLS se je tako v opoziciji znašla osam- ljena, kljub temu pa je še naprej vztrajala, kot doka- zujejo nastopi Korošca iz tega obdobja, pri svoji odločni proticentralistični politiki, pri čemer je potilho računal tudi na Radićev izstop iz vlade. Po- tem pa, ko je postalo jasno, da je nekdanja t.i. zdru- žena opozicija dokončno razpadla, se je tudi SLS odločila, da zapusti opozicijo. Po krajšem prehod- nem obdobju ob rošadah v tedanji vladi so bile novembra 1927 razpisane volitve, pred katerimi je Korošec javno napovedal vstop SLS v vlado. Ob napovedi, da se namerava v ta namen povezati s srbskimi radikali, je prišlo tudi do hudih kritik te odločitve (takrat je bila Korošcu očitana »kapitula- cija«), vendar je Jugoslovanski klub po volitvah v vlado kljub temu vstopil, njegov predsednik Koro- šec pa je postal notranji minister. Dogodki so si tedaj ponovno začeli slediti z veliko hitrostjo, od hudih napadov novonastale opozicije, zloglasnih nettunskih konvencij, študentskih nemirov, ob- strukcij in številnih proceduralnih zapletov in celó preteпов v parlamentu, do atentata in smrti poslancev opozicije na zasedanju 20. junija 1928, ki je pahnil državo v globoko krizo. Hudim očit- kom o izdajstvu navkljub je kralja in državo iz zaga- te povlekel Korošec, ki je kot prvi slovenski pred- sednik prevzel vlado in v upanju, da SLS z navezo- vanjem na Radikalno stranko obdrži v vladi, nada- ljeval z njenim delom. Vse načrte o tem pa je do- končno razblinila uvedba diktature januarja 1929, s katero je kralj prepovedal delovanje vseh politič- nih strank.

Z zastorom, ki pade nad politično prizorišče kraljevine SHS, Rahten tudi sklene monografijo o desetletju delovanja SLS, ki ga je kljub relativni kratkosti zaznamoval politično sila buren tok do- godkov. Za slovensko nacionalno zgodovino je bilo to gotovo eno prelomnih obdobj, ki se je za- čelo z dnevi negotovosti in velikih pričakovanj ob razpadu habsburške monarhije, nadaljevalo z vzponi in padci v parlamentarnem življenju v dvajsetih letih, in končalo z razočaranjem ob kon- cu svobodnega strankarskega udeleževanja ob uvedbi diktature. Avtorju je uspelo ustvariti zelo objektivni prikaz tega dogajanja, saj se izkaže kot zelo nevsiljiv povezovalc s historične perspekti- ve opazovanih dogodkov. V največji meri prepuš- ča kar akterjem samim, da sestavijo mozaik so- dobnega časa in prostora. Zavoljo tega bo knjiga gotovo našla mesto med standardno literaturo in postala referenčno gradivo za obravnavano ob- dobj, upajmo pa, da merila, ki jih postavlja, tudi druge ne bodo ostala neopažena.

Simon Zupan

NOCOJ SO DOVOLJENE SANJE...

Božo Repe: JUTRI JE NOV DAN. Slovenci in raz- pad Jugoslavije, Modrijan, 2002, 460 strani.

Avtor je knjigo razčlenil v šest zaokroženih po- glavij, v katerih je na prepričljiv način pokazal, ka- ko je na slovensko odločitev za razvezo z Jugosla- vijo ob koncu 80. in na začetku 90. let odločilno vplivala razlika v pogledih na nekaj ključnih vpra- šanj. Najprej na vprašanje, kakšna naj bo Jugoslavi- ja: ali zveza bolj ali manj samostojnih držav ali uni- ficirana država (v zvezi s tem se je seveda pojavlja- la cela kopica drugih vprašanj, ki so - kot v prime- ru skupnih jeder - posegala v samo jedro sloven- ske kulturne samobitnosti). Potem za vprašanje, kakšna naj bo družbena ureditev (ali demokratič- ni večstrankarski parlamentarni sistem ali domi- nacija ene partije z ustavno zagotovljenimi privile- giji). In ne nazadnje tudi na vprašanje ekonomske ureditve: ali uvedba tržnih zakonitosti in pluraliz- ma lastnin ali ohranjanje neučinkovitega, državno diriganega gospodarstva.

Kot je opozoril avtor so vsi omenjeni in mnogi drugi konflikti sicer obstajali že od prej, saj se npr. slovenski in srbski pogled na skupno državo ni- sta bistveno spremenila vse od nastanka Kraljevi-